

De xx-economie

Mijn hart bonkte terwijl de auto door de onverlichte straten van Accra stoof. Met een stem vol woede en verdriet legde de chauffeur uit wat we door onze raampjes voorbij zagen schieten.

Honderden dakloze pubermeisjes bewogen zich als schaduwen door de nacht. Sommigen waren halfnaakt, en omdat ze geen plek voor zichzelf hadden wasten ze zich in emmers. Anderen sliepen in hoopjes tegen elkaar aan. 'Ze lopen weg uit hun dorp,' vertelde de chauffeur. 'Hun ouders willen ze verkopen aan een man die ze niet kennen, en eenmaal getrouwd moeten ze overdag werken als een beest en hem 's nachts ook nog ter wille zijn. Ze vluchten naar de stad om daaraan te ontsnappen.'

Veel van de meisjes liepen rond met een zwangere buik of een baby op de arm. Volgens de chauffeur was in de dorpen verkrachting dagelijkse praktijk, maar waren ze hier op straat ook niet veilig. 'Er groeit een generatie op die van kleins af aan altijd op straat heeft geleefd,' zei hij met een gekwelde blik. 'Ze zullen nooit een gezins- of gemeenschapsleven kennen. Hoe moeten ze dan goed van kwaad leren onderscheiden? Hoe zal het Ghana vergaan als deze kinderen eenmaal volwassen zijn?'

Veel meisjes werkten op de markt, waar ze voor marktbezoekers boodschappen droegen in manden op het hoofd. Maar sommigen belandden in de prostitutie en anderen kwamen terecht in een al heel oude nachtmerrie: de slavenhandel, die nog steeds vanuit West-Afrika wordt bedreven en die levert aan de grote internationale misdaad syndicaten.

Alsof ik terugkeerde uit een andere dimensie, zo voelde ik me toen ik de lobby van mijn hotel binnenstapte. Ik doe al heel lang veldwerk onder de armen van deze wereld, maar ik heb nooit iets gezien waarvan ik zo van slag was als toen, op mijn eerste avond in Ghana.

Ik was die middag gearriveerd om met een veelbelovend nieuw project te beginnen: mijn team uit Oxford zou een methode gaan testen om schooluitval onder plattelandsmeisjes te voorkomen. Het idee was uiterst simpel, maar zeker de moeite van het proberen waard: gratis maandverband uitdelen. Het was al bekend dat de economie van arme landen er zeer bij gebaat is dat meisjes de middelbare school afmaken: als meer vrouwen een opleiding volgen wordt het arbeidsaanbod niet alleen groter, maar ook kwalitatief beter. Meisjes die hun opleiding afmaken beginnen op latere leeftijd aan kinderen en krijgen er dus ook minder, wat een rem betekent op de razendsnelle bevolkingsgroei. Vrouwen met een opleiding voeden hun kinderen bovendien anders op: ze hechten belang aan een schooldiploma, goede voeding en toereikende gezondheidszorg voor hun kinderen. Ze fungeren als rem op de vicieuze cirkel van armoede waarin Afrika gevangen zit.

Maar die avond kreeg ik te zien wat er gebeurt als meisjes om dezelfde redenen dat ze met school stoppen ook weglopen van huis. In hun wanhoop zetten deze meisjes een neerwaartse spiraal in gang die generaties lang leed en gevaar veroorzaakt in de hele regio, een destructieve kracht die ook elders in de wereld geweld en instabiliteit uitlokt. De gevolgen zijn dus mondiaal: mensenhandel is een van de meest winstgevende bedrijfsactiviteiten van de internationale misdaad. Door de ervaring van die avond ben ik anders over mijn werk gaan denken en word ik gedreven door een gevoel van urgentie dat ik nooit meer ben kwijtgeraakt.

De kern van dit boek is onwaarschijnlijk maar waar: door vrouwen gelijk te behandelen kunnen we een einde maken aan een paar van de grootste misstanden op deze wereld en kunnen we welvaart scheppen voor iedereen. In de volgende hoofdstukken zal ik meer verhalen vertellen zoals dat uit het duister van Accra. Ik put daarbij uit mijn persoonlijke ervaringen in dorpen in Afrika en sloppenwijn-

ken in Azië, maar ook in directiekamers in Londen en universiteiten in de Verenigde Staten. Een rode draad in dit boek is het terugkerende patroon van economische uitsluiting dat we op al die plekken kunnen vaststellen, en dat altijd negatieve gevolgen heeft.

De realiteit die naar voren komt uit de ongekende stortvloed van data die ik sinds 2005 heb verzameld, is dat in alle landen een duidelijk patroon te zien is van economische ongelijkheid van vrouwen, en dat hun achterstelling steeds door dezelfde mechanismen in stand wordt gehouden. Overal stuit de economische inclusie van vrouwen op obstakels: niet alleen op het gebied van werk en salaris, maar ook als het gaat om kapitaal, krediet, markten en grondbezit. De combinatie van deze economische belemmeringen en de culturele beperkingen die bijna overal voor vrouwen gelden – beperkte bewegingsvrijheid, kwetsbaarheid vanwege zwangerschap en moederschap en de altijd aanwezige dreiging van geweld – vormt een schaduweconomie die uniek is voor vrouwen en die ik ‘de xx-economie’ noem.

Als de wereld zou besluiten de economische barrières voor vrouwen weg te nemen, zou er een tijd van ongekende vrede en voorspoed aanbreken. Sinds een jaar of tien is er een beweging aan het ontstaan die juist dat probeert te bereiken: weg met die barrières. Het is nog maar een klein gezelschap, maar de beweging voor meer economische macht en zeggenschap voor vrouwen heeft zich inmiddels over de hele wereld verbreid en mag steeds meer van de machtigste instellingen tot haar medestanders rekenen: nationale overheden, internationale instellingen, grote stichtingen, mondiaal opererende goede doelen, kerkelijke organisaties en multinationals.

Ik maak vanaf het begin deel uit van die beweging. Het begon met ideeën om vrouwen te helpen financieel onafhankelijk te worden, en het was mijn taak die wetenschappelijk te toetsen. In het begin werkte ik op het platteland, vooral in Afrika. Ik toetste mijn eigen ideeën en die van anderen in de praktijk en werkte daarbij samen met vrouwen in verschillende landen en onder uiteenlopende omstandigheden. Ook organiseerde ik een jaarlijkse bijeenkomst van deskundigen op het gebied van de economische empowerment van vrouwen, de ‘Power Shift Forum for Women in the World Eco-

nomy', waar iedereen die zich met dit doel bezighield ervaringen kon uitwisselen. Sinds 2015 besteed ik vooral aandacht aan andere aspecten van deze kwestie. Ik werk nog altijd in afgelegen gebieden, maar neem nu ook deel aan de beleidsdiscussies over mondiale hervormingen die in de internationale hoofdsteden op hoog niveau worden gevoerd.

Ik schrik me vaak rot van wat ik daar meemaak. De nationale ministers van Financiën die het in de wereldeconomie voor het zeggen hebben ondermijnen de positie van pleitbezorgers voor vrouwenrechten door ze weg te zetten als vrijwillige damesbrigade: bij de APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation) en de G20 wordt dan wel een 'vrouwenweek' gehouden of een '*engagement group*' opgezet en komt er misschien zelfs een zinnetje over vrouwen in het slotcommuniqué, maar in de plannen wordt voorbijgegaan aan de specifieke behoeften van vrouwen, die de helft van de wereldbevolking vormen. De deelnemers willen niet aannemen dat de uitsluiting van vrouwen slecht is voor de economie van hun land, en dat door in de nationale begroting rekening te houden met vrouwen de groei kan worden gegeneerd die ze zo wanhopig nastreven. Uit louter vooroordeel zetten ze de xx-economie op het tweede plan.

Daarom hebben we jou, de lezer, hard nodig. Met dit boek, waarin ik voorstellen doe voor concrete, redelijke en doeltreffende maatregelen, hoop ik veel stemmen, handen en hoofden te winnen voor de economische inclusie van vrouwen. Ik vraag je je bij deze beweging aan te sluiten, wat je seksuele of genderidentiteit, huidskleur of herkomst ook mag zijn. Of je nu werkt in een fabriek, op kantoor, op een boerderij, thuis of via internet, ik wil je erbij hebben. Elke keer dat ik in dit boek zeg dat 'wij' dit of dat moeten doen of 'we' hieruit zus of zo kunnen opmaken, dan bedoel ik wij allemaal.

Waarom wordt de xx-economie nu pas ontdekt? Twee dingen stonden eerdere ontdekking in de weg: het ontbreken van gegevens en het eenzijdige denken over de economie. De gangbare manieren om economische activiteit te meten zijn bijna allemaal gebaseerd op financiële transacties. Maar aan de bijdrage die vrouwen aan de economie leveren, zoals huishoudelijke of landarbeid, komt dikwijls geen geld te pas. Daar komt bij dat de kleinste eenheid waarover ge-

gevens worden verzameld gewoonlijk het huishouden is, en daarin worden de inkomsten van vrouwen vaak toegeschreven aan het mannelijke hoofd. Alleen al om die twee redenen wordt de economische bedrijvigheid van vrouwen meestal niet door onze meetsystemen geregistreerd.

De zaak wordt nog verergerd doordat allerlei instituties, van universiteiten tot overheden, over het algemeen geen genderspecifieke gegevens verzamelen en ook geen onderzoek doen naar gender en economie. Daarnaast zijn voor arme landen vaak toch al weinig gegevens bekend, zeker over genderkwesties. Ten tijde van de vrouwenbeweging in de jaren zeventig waren er nauwelijks vrouwen aan de universiteiten werkzaam, zodat er in geen enkel vakgebied veel aandacht aan vrouwen werd besteed. De laatste vijftig jaar zijn vrouwelijke wetenschappers zowel veel talrijker als veel prominenter geworden en het ene vakgebied na het andere (geschiedenis, antropologie, psychologie, sociobiologie, archeologie, geneeskunde en levenswetenschappen, om er een paar te noemen) werd volledig op zijn kop gezet toen de simpele vraag werd gesteld: hoe zit het eigenlijk met de vrouwen? Toch zijn er nog altijd vakgebieden waar deze golf van intellectuele vernieuwing niet is doorgedrongen, en economie is er daar een van. Door het ontbreken van samenhangende gegevens over gender is tot op de dag van vandaag een systematische vergelijking van de welvaart van vrouwen op verschillende plaatsen en in heden en verleden onmogelijk.

Het grootste obstakel is echter dat economen een diepe minachting voor vrouwen koesteren en zich die vraag dus ook nooit stellen. Degenen die in de nationale economieën aan de knoppen draaien studeren en promoveren aan de universitaire economiefaculteiten, waar ze leren dat de economie een belangeloze machine is waarvan de werking ver afstaat van de dagelijkse praktijk waarin zoiets als uitsluiting van vrouwen een rol speelt. Op de universiteit leren ze bovendien vrouwen als groep te kleineren en als onbelangrijk terzijde te schuiven.

In *The New York Times*, *The Washington Post*, *de Financial Times* en *The Economist* zijn onlangs stukken verschenen over de vijandige houding van mannelijke economen tegenover vrouwen. De pers

werd hierop attent gemaakt door een studie die in schokkend detail onthulde hoe economen privé over vrouwen praten. Een miljoen bijdragen aan een online discussieforum waar studenten en medewerkers van economiefaculteiten over hun collega's roddelen, waren geanalyseerd om te achterhalen of economen, als ze niet op hun hoede zijn, verschillend over mannen en vrouwen praatten. De woorden die het vaakst in verband met vrouwelijke collega's werden gebruikt waren: heter, lesbisch, seksisme, tietten, anaal, trouwen, feminazi, slet, hot, vagina, boobs, zwanger, zwangerschap, knap, bijdehand, stuk, geil, crush, mooi, secretaresse, dumpen, shoppen, date, non-profit, intenties, sexy, gedatet en hoer. De woorden die in verband met mannen werden gebruikt waren: wiskundige, pricing, adviseur, studieboek, gemotiveerd, Wharton [vert.: een prestigieuze businessschool], doelen, Nobelprijs en filosoof. De journalisten hoorden van vrouwelijke economen dat de woordenlijst een goed beeld geeft van de denigrerende manier waarop gearriveerde economen hun jongere vakgenoten over vrouwen leren praten.¹

Economie is aan alle universiteiten op de wereld het vak dat het sterkst door mannen wordt gedomineerd, meer nog dan de bètavakken. Omdat steeds meer vrouwen bètastudies gaan doen, wordt in sommige landen, zoals de Verenigde Staten, meer dan de helft van de proefschriften in die vakken intussen door vrouwen geschreven, tegenover minder dan een derde bij economie.² Dat het aandeel vrouwen in de afgelopen tientallen jaren niet is gestegen, komt doordat economen de mate van gendermix niet als een probleem ervaren. De economie Shelly Lundberg verklaart dit als volgt: 'Bij de meeste vakgebieden heerst het idee dat diversiteit an sich goed is. In het gangbare economische denken is dat niet zo, omdat economen er doorgaans van uitgaan dat een gebrek aan diversiteit het resultaat is van efficiënte marktwerking. Veel meer dan in andere disciplines zijn economen geneigd om aan te nemen dat een gebrek aan vrouwen in het vakgebied komt doordat vrouwen er geen belangstelling voor hebben of er niet goed genoeg in zijn.'³

De cultuur die aan economiefaculteiten heerst, wijst echter in een heel andere richting. 48 procent van de vrouwelijke wetenschappelijk medewerkers en hoogleraren economie zegt op het

werk last te hebben gehad van seksdiscriminatie. Er heerst een zeer intimiderende sfeer: vaak genoemd werden de onderzoekspresentaties die nieuwkomers, wetenschappelijk medewerkers en promovendi moeten houden en die altijd hevig worden bekritiseerd door mannelijke stafleden, 'die de spreker aan het bord proberen te nage-len'. Van de vrouwen bij wetenschappelijke congressen zegt 46 procent geen vragen te stellen of ideeën naar voren te brengen uit angst om unfair behandeld te worden. In 2018 erkende de Amerikaanse beroepsvereniging van economen dat de misogynie in het vak leidde tot 'onaanvaardbaar gedrag dat kan voortduren doordat het stilzwijgend wordt getolereerd'. Volgens Leah Boustan, een econome aan Princeton, beschouwen mannelijke universitair economen vrouwen als een inferieure groep die door toe te treden tot het vak de status van de mannelijke economen ondermijnt. Daarom worden de vrouwen net zo lang geïntimideerd tot ze vertrekken, zodat het prestige van de mannen verder onaangetast blijft.⁴

Als adviseurs van overheden hebben economen een buitensporige maatschappelijke invloed. *The Economist* schreef: 'Als de manier van denken binnen het vakgebied wordt vertekend door systematisch seksisme heeft dat invloed op beleidsmakers en anderen die van universitair economen analyses, advies en zelfs enige wijsheid vragen.'⁵ Door de vooroordelen die universitair economen tegen vrouwen koesteren komt de xx-economie maar moeilijk op de internationale agenda.

Het economisch denken waarop deze onwrikbare houding berust vormt eveneens een flinke hindernis. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de economie het samenspel is van rationele, goedgeïnformeerde individuen die onafhankelijk van elkaar vrije keuzes maken waarbij hun eigenbelang vooropstaat. Het idee is dat, als die economie nu maar met rust gelaten wordt, de optimale situatie ontstaat voor iedereen, hoe oneerlijk die ook mag lijken: alsof ze wordt gestuurd door de roemruchte 'onzichtbare hand' van Adam Smith. Wie niet profiteert van deze economische 'handigheid' heeft dus ofwel een aangeboren tekortkoming of heeft zelf keuzes gemaakt die tot die achterstand leiden.

De situatie waarin de xx-economie moet functioneren is echter

zozeer in strijd met deze theorie dat die er volledig door wordt ontcracht. Zoals we in dit boek nog zullen zien, hebben vrouwen vaak weinig tot niets te kiezen, wordt belangrijke informatie hun actief onthouden en worden ze gestraft als ze het wagen hun eigenbelang na te streven. Sterker nog, als het op economische keuzes aankomt kunnen vrouwen zelden onafhankelijke keuzes maken. Ze worden juist vaak gedwongen tot gedrag dat tegen hun eigenbelang ingaat en dat volgens deze theorie dus 'irrationeel' zou zijn. Vrouwen kampen niet alleen met ongelijke economische uitkomsten, maar ook met economische uitsluiting, en de economische wetenschap beschikt niet eens over de instrumenten om dat te conceptualiseren! De enige verklaring die de gangbare theorie te bieden heeft is a) dat vrouwen biologisch minder geschikt zijn voor iedere vorm van betrokkenheid bij de economie, of b) dat vrouwen in alle landen en op elk terrein van de wereldeconomie er zelf voor kiezen een achterstandspositie in te nemen, een suggestie die even bevooroordeeld als onzinnig is. De economische wetenschap, waar de wereldmarkten zich op beroepen, kan dus zelfs in haar basisbeginselen al niets aanvangen met de helft van de wereldbevolking. Zoals een econome waarschuwde in de *Financial Times*: 'Het is even erg om economisch onderzoek en beleid te hebben dat vooral op mannen is gericht als medicijnen die vooral op mannen zijn getest. Je doet er minstens de helft van de bevolking tekort mee.'⁶

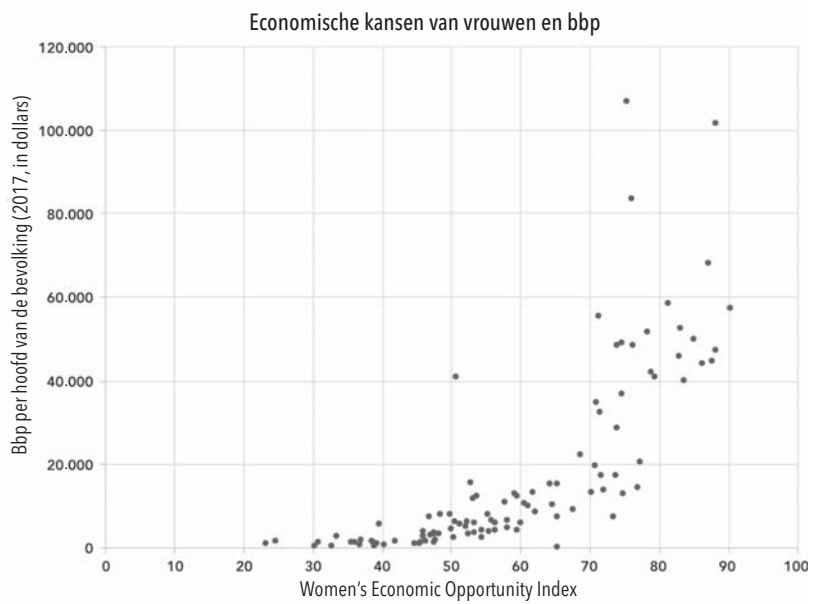
Omdat de academische wereld halsstarrig wegstijgt, zijn de data-analyses waarop het profiel van de xx-economie is gebaseerd niet uitgevoerd aan universiteiten, maar door gendergroepen bij grote internationale instellingen. Begin deze eeuw begonnen grote instellingen als het United Nations Development Program en het World Economic Forum gegevens over de status van vrouwen (opleiding, werk, leidinggevende posities, gezondheid, wettelijke rechten) te vergelijken met die over de prestaties van nationale economieën.⁷ Voor de gevestigde economische wetenschap, gebaseerd op de besproken uitgangspunten, kwam het dan ook als een verrassing dat er een opvallende correlatie bleek te bestaan tussen gendergelijkheid en de gezondheid van nationale economieën (fig. 1): een grote mate van gendergelijkheid correleerde met een hoog nationaal in-

komen en een hoge levensstandaard; landen met weinig gendergelijkheid zaten gevangen in een situatie van armoede en geweld.

De eerste reactie was: 'Nou ja, in arme landen komt de strijd om het bestaan op de eerste plaats, dus is het logisch dat mannen een dominante rol spelen. In de rijke landen is het leven gemakkelijker, daar kan men het zich veroorloven vrouwen meer vrijheid te geven.'⁸ Er is echter nooit enig bewijs geweest voor de stelling dat mannelijke overheersing noodzakelijk is voor het voortbestaan, en op grond van aanzienlijk bewijs kunnen we zelfs stellen dat een al te sterke mannelijke dominantie destabiliserend werkt en de overlevingskansen eerder verkleint dan vergroot, vooral omdat die zo vaak leidt tot gewelddadige conflicten. De standaardverklaring dat gendergelijkheid een luxe is en dat de bevolking op de een of andere manier beter af is wanneer mannen de macht hebben, paste echter binnen de heersende opvattingen en werd dus klakkeloos aanvaard.

In 2006 werd in het jaarlijkse *Global Gender Gap Report* van het World Economic Forum de gendereconomie echter voor het eerst op een andere manier bekeken, namelijk vanuit het standpunt dat gelijke toegang van vrouwen tot de nationale economie goed is voor de groei en dat die groei stagneert wanneer vrouwen niet fatsoenlijk bij de economie worden betrokken. Arme landen zouden daarom de rijke landen moeten navolgen en gendergelijkheid moeten nastreven. Dit impliceerde dat het oude beeld, dat rijke landen zich vanwege hun rijkdom konden veroorloven de vrouwen vrijheid te gunnen, niet klopte, en dat ze juist rijk geworden waren door de vrouwen die vrijheid te gunnen.

Sindsdien zijn er nog meer gegevens verzameld en geanalyseerd door het Internationaal Monetair Fonds, de Wereldbank, UNICEF en een aantal internationale denktanks.⁹ In 2018 kon uit al dit materiaal worden geconcludeerd dat gendergelijkheid een positief effect heeft op de welvaart van een land en het geheel welbevinden van de inwoners. Ook kon eruit worden opgemaakt dat een mannenmonopolie op de economie negatieve gevolgen heeft. Daarnaast werd in diezelfde tijd kleinschaliger praktijkonderzoek gedaan (zoals dat van ons in Ghana) naar de mechanismen achter genderongelijkheid, waarbij ook werd getest met welke interventies de barrières

voor de deelname van vrouwen aan de economie konden worden doorbroken. Onze kijk op de rol van vrouwen binnen de economie is daardoor ingrijpend veranderd.

De xx-economie kun je op dezelfde manier bekijken als de zwarte economie, de gig-economie, de informatie-economie en de informele economie: allemaal duidelijk onderscheiden onderdelen van het mondiale systeem, die echter geen van alle volledig op zichzelf staan; ze oefenen allemaal invloed uit op de wereldeconomie en zullen dus ook een rol spelen in de toekomst daarvan, ten goede of ten kwade. De xx-economie is een economie die volledig uit vrouwen bestaat, die op bepaalde manieren functioneert en bepaalde producten en diensten omvat. De xx-economie mag dan voor veel mensen even onzichtbaar zijn als de zwarte economie, het verleden is erdoor beïnvloed en de toekomst zal dat ook zijn. Onze nieuwe beweging om vrouwen meer economische macht te geven wil dat die toekomst beter wordt dan het heden.

Het argument dat we in het begin, toen de beweging net bestond, vaak aanvoerden, was dat steun aan de xx-economie de economische groei ten goede zou komen. Die strategie sprak het beoogde publiek aan: voornamelijk economen en ministers van Financiën

Figuur 1. (hiernaast) Elke stip op deze twee grafieken stelt de verhouding voor tussen enerzijds de score van een land op de Women's Economic Opportunity Index en anderzijds ofwel de groeikansen (boven), ofwel het bbp (onder). Elke grafiek toont ongeveer honderd landen: alle landen waarvoor gegevens beschikbaar waren, zijn opgenomen. De richting van de stippen in de bovenste grafiek, naar rechts omhoog, geeft aan dat er een positief verband bestaat tussen grotere economische vrijheid voor vrouwen en de concurrentiekracht van een land. De onderste grafiek laat een vergelijkbaar patroon zien voor de verhouding tussen het bbp per hoofd van de bevolking en de economische empowerment van vrouwen. De twee grafieken samen tonen het 'voor' en 'na' van een stijgend bbp, en duiden erop dat de vrijheid van vrouwen een gunstig effect op de rijkdom van een land heeft. Inmiddels zijn er ook andere data die tot deze conclusie leiden.

Bronnen: voor bbp bij koopkrachtpariteit: World Bank Database; voor de Women's Economic Opportunity Index: Economist Intelligence Unit; voor de Global Competitiveness Index: World Economic Forum.

die geïnteresseerd waren in groei, maar oproepen tot maatschappelijke gerechtigheid voor vrouwen naast zich neerlegden. Mettertijd begonnen we het bbp te gebruiken om duidelijk te maken wat er gebeurt als vrouwen meer toegang krijgen tot de economie. En dat is ook hoe ik het bbp gebruik. Ik wil daarmee niet suggereren dat we vrouwen alleen maar meer economische macht moeten geven om de groei te stimuleren. Het blinde streven naar bbp-groei is een wezenlijk kenmerk van de economie van het patriarchaat en zou niet ons hoofddoel moeten zijn.

Alleen opzettelijke blindheid kan verklaren waarom economen de xx-economie over het hoofd hebben gezien, want uit de cijfers blijkt dat die enorm is. Om een voorbeeld te geven: als we ons de Amerikaanse xx-economie voorstellen als de economie van een zelfstandig land, is die groot genoeg voor een plaats in de G7. Vrouwen produceren nu al zo'n 40 procent van het mondiale bbp en binnenkort zal dat evenveel zijn als mannen. Vrouwen zijn goed voor bijna 50 procent van de mondiale landbouwproductie. Maar hoewel vrouwen de helft van de wereldbevolking vormen en zo'n beetje de helft van het nationaal inkomen en van het voedsel produceren, worden ze door economen en beleidsmakers nog altijd behandeld als figuranten.¹⁰

De xx-economie is daarnaast de meest zekere bron van economische groei. Toen in de jaren zeventig van de vorige eeuw grote aantallen vrouwen in Noord-Amerika en West-Europa de arbeidsmarkt opgingen, veroorzaakten ze de economische *boom* waardoor de landen waar ze woonden de sterke economieën konden ontwikkelen die ze nu hebben. Dat werkende vrouwen inderdaad welvaartscheppen is inmiddels aangetoond met gegevens uit 163 landen.¹¹ In alle landen vormen mannen het fundament van de economie, want zij verrichten vrijwel allemaal fulltime of bijna fulltime betaald werk. Tenzij de productiviteit drastisch stijgt, zal de groei dus niet van werkende mannen kunnen komen, want die werken al allemaal maximaal. Vrouwen zijn vaak een niet of onderbenutte productiefactor, dus als meer vrouwen betaald werk gaan doen, groeit de economie. Uit de cijfers blijkt bovendien dat als vrouwen de arbeidsmarkt betreden, die groter wordt en de groei wordt gestimuleerd.

En hoewel mensen daar wel vaak bang voor zijn, resulteert deze nieuwe ontwikkeling dus niet in minder banen voor mannen. Het idee dat de economische inclusie van vrouwen een nulsomspel is, dus dat de winst van de ene sekse verlies voor de andere betekent, is ongegrond gebleken.

De economische empowerment van vrouwen draagt bij aan de welvaart en dus aan een betere leefomgeving voor alle inwoners van een land. Het omgekeerde geldt ook: als vrouwen geen vrijheid hebben, is iedereen daar de dupe van. De mate van gendergelijkheid is het kleinst in de armste, kwetsbaarste landen, en de uitsluiting van vrouwen heeft verschrikkelijke gevolgen: voortdurende armoede, meer geweld, meer honger, geen aandacht voor de behoeften van kinderen, verspilling van hulpbronnen en een voedingsbodem voor slavernij en gewapende conflicten. Extreme dominantie van mannen heeft zeer destructieve gevolgen voor iedereen op aarde.

Empowerment van vrouwen is inmiddels een beproefde methode om het leed op deze wereld te verminderen. Kofi Annan, de toenmalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties, schreef in 2007 in de inleiding bij het UNICEF-rapport *The State of the World's Children*: 'De ene na de andere studie laat zien dat het geven van meer macht en zeggenschap aan vrouwen het effectiefste instrument voor ontwikkeling is dat er bestaat. Er is geen beleid beter geschikt om de economische productiviteit te verhogen of de kinderen moedersterfte te verlagen. Er is geen beleid dat zo voorspelbaar zorgt voor betere voeding en gezondheid, inclusief de preventie van hiv/aids. Er is geen beleid dat de onderwijskansen van de volgende generatie zo sterk bevordert.'¹² Maar het mag dan bekend zijn dat vrouwen met economische macht de nood in arme landen kunnen verlichten, nog steeds is slechts een miniem deel van de ontwikkelingshulp op vrouwen gericht.

Overall brengt de uitsluiting van de xx-economie hoge alternatieve kosten met zich mee. Omdat in de rijke landen te weinig in kinderopvang wordt geïnvesteerd zijn miljoenen vrouwen die liever fulltime zouden werken gedwongen in deeltijd te werken of helemaal met werken te stoppen, waardoor het bbp miljarden lager uitvalt. De 'moederschapsboete' is eveneens de belangrijkste factor in

de loonkloof tussen mannen en vrouwen. Volgens ramingen van de Wereldbank loopt de wereldeconomie elk jaar 160 biljoen dollar mis door ongelijke betaling, en worden vrouwen bovendien gestraft voor hun belangrijkste bijdrage aan de economie, het cultiveren van menselijk kapitaal.¹³

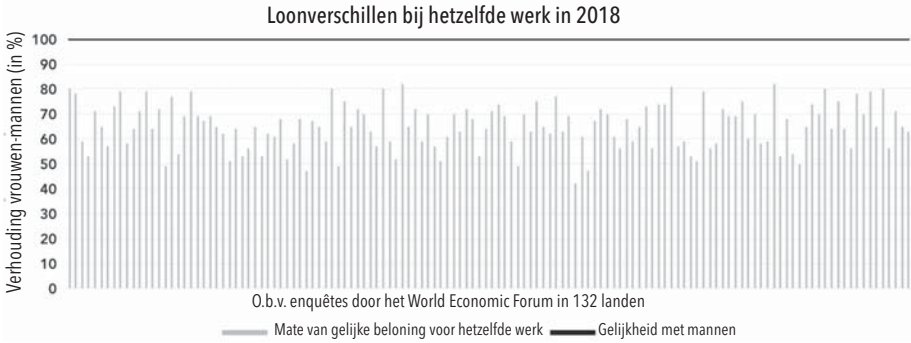
De meest waardevolle hulpbron van een moderne economie is een goed opgeleide, gezonde bevolking. In het Westen worden kinderen intussen echter als een luxeartikel voor privégebruik beschouwd, in plaats van als een publiek goed. Ouders moeten veel tijd en geld in hun kinderen steken voordat die op eigen benen kunnen staan, terwijl als ze eenmaal volwassen zijn, er niet van hen verwacht wordt dat ze hun ouders economisch ondersteunen. Kinderen grootbrengen voelt dus eerder als consumptie dan als een investering. Misschien is dat de reden dat men in rijke landen geen oog meer heeft voor het belang dat elke opgroeiende generatie heeft voor het voorgaande cohort: we zijn allemaal afhankelijk van anderen kinderen voor de brandweerlieden, politiemensen en bouwvakkers, docenten, artsen, musici en bibliothecarissen die ons leven veiliger en gelukkiger maken.

De basis voor een goede toekomst wordt gelegd doordat de xx-economie op een verstandige manier tijd en geld in gezinnen en gemeenschappen investeert. Hoewel overal ter wereld wordt gedacht dat vrouwen lichtzinnige consumenten zijn die hun geld verspillen aan kleding en make-up, terwijl de man daarentegen als de rationele, verantwoordelijke homo economicus wordt gezien, blijkt uit onderzoek dat die gedachte louter op ideologie berust: mannen, als groep, delen hun geld vaak niet met hun gezin, maar geven het uit aan hun eigen pleziertjes, en besteden het vaak zelfs liever aan drank, sigaretten, gokken, prostituees en wapens dan aan onderwijs voor hun kinderen. Vrouwen, als groep, geven geld in de eerste plaats uit aan hun gezin, vooral hun kinderen, en hun gemeenschap. In een rapport van het Global Markets Institute van Goldman Sachs werd gesteld dat in de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China) en de N-11 ('Next 11': Bangladesh, Egypte, de Filipijnen, Indonesië, Iran, Mexico, Nigeria, Pakistan, Turkije, Vietnam en Zuid-Korea) eerst gendergelijkheid moet ontstaan voordat zich de mid-

denklasse kan ontwikkelen die elke stabiele markteconomie nodig heeft. Volgens Goldman Sachs ontstaat die middenklasse door de bestedingen van vrouwen aan meer welzijn binnen het huishouden: voeding, onderwijs, medische zorg, kleding, kinderopvang en duurzame consumptiegoederen.¹⁴ Uit onderzoek is meermaals gebleken dat zelfs in de allerarmste samenlevingen economische empowerment van vrouwen leidt tot hogere uitgaven aan onderwijs, voeding en gezondheidszorg. Daardoor wordt ook het land als geheel sterker.

Vrouwen mogen dan een sleutelrol spelen bij onze materiële welvaart, toch wordt de xx-economie consequent ondergewaardeerd. Dat komt doordat over de hele wereld de hardnekkige overtuiging heerst dat ‘minder’ voor vrouwen wel goed genoeg is. We zien dit bijvoorbeeld terug in de loongelijkheidsindex die het World Economic Forum elk jaar samenstelt.¹⁵ In de enquête die het World Economic Forum uitzet onder topmanagers in 132 landen staat ook de vraag: ‘In hoeverre verdienen in uw land vrouwen hetzelfde loon als mannen voor hetzelfde werk?’ Samengenomen vormen de antwoorden geen directe weergave van de feitelijke lonen, maar een schatting van wat de norm is in dat land – wat vrouwen gewoonlijk betaald krijgen, en daarmee impliciet ook wat voor vrouwen een redelijke betaling is. Figuur 2 laat zien dat gelijk loon voor gelijk werk in geen enkel land de norm is. De vuistregel is dat men een vrouw maar ongeveer 65 procent van het salaris van een man waard vindt, ongeacht het werk dat ze doen. Door dit vooroordeel blijven vrouwen op elk economisch gebied ondergeschikt.

Vrouwen krijgen minder betaald dan mannen: voor elk type werk, in elke sector, elk beroep en elk land. Alle informatie over lonen, hoe en uit welke bron je die ook verzamelt, dwingt tot die conclusie. Een ander resultaat krijg je alleen door te sjoemelen met de data. Er zijn echter genoeg apologeten van de mannelijke dominantie die daar graag toe bereid zijn, alleen om de meme de wereld in te kunnen helpen dat ‘er helemaal geen loonkloof tussen mannen en vrouwen bestaat’. Zulke trollen masseren duidelijk genderspecifieke factoren (met name het effect van huishoudelijk werk en de zorg voor de kinderen op de loopbaanontwikkeling van vrouwen) uit de

Figuur 2. Deze figuur geeft weer welk percentage van het loon van mannen vrouwen verdienen voor hetzelfde of vergelijkbaar werk. De zwarte lijn staat voor gelijke beloning. Het valt meteen op dat het in geen enkel land ter wereld de norm is dat vrouwen voor hetzelfde werk hetzelfde betaald krijgen als mannen. De landen zijn in alfabetische volgorde gerangschikt, van Albanië tot Venezuela.

Bron: World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report*, 2018.

cijfers over de lonen weg en roepen vervolgens triomfantelijk dat seksdiscriminatie niet bestaat.

Maar de crux is nu juist dat de benarde positie van de xx-economie te wijten is aan die dienstbaarheid, aan de last van huishoudelijke ‘plichten’ waardoor vrouwen op het werk op achterstand worden gezet en het economisch risico voor vrouwen toeneemt. In alle landen werken vrouwen evenveel uren als mannen (of zelfs meer), maar omdat vrouwen de last van het onbetaald huishoudelijk werk dragen, kunnen zij minder uren betaald werk verrichten en hebben ze minder vrije tijd. Mannen kunnen meer uren betaald werk doen en daar de economische vruchten van plukken omdat ze thuis gebruik kunnen maken van de gratis diensten van vrouwen.

Dit verband zien we ook terug als we de positie van vrouwen in verschillende landen met elkaar vergelijken. In figuur 3 zien we dat de toetreding van vrouwen tot de beroepsbevolking in rijke landen als Zweden, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk tot een hoger bbp per hoofd van de bevolking heeft geleid. Dit zijn allemaal landen waar vrouwen bijna evenveel uren werken als mannen, maar

Betaald en onbetaald werk naar geslacht

	Arbeids- participatie (verhouding vrouwen- mannen, in %)	Bbp per hoofd van de bevol- king (x 1000 dollar)	Onbetaald werk, in aantal uren per week (verhouding vrouwen- mannen)	Totaal aantal gewerkte uren per week (ver- houding vrou- wen-mannen)	Score op de Economische participatie- index van het WEF (totaal 144) in 2017
Zweden	95	51,5	1,3	1,00	12
VS	86	59,5	1,6	1,01	19
VK	87	44,1	1,8	1,04	53
Mexico	59	19,9	2,8	1,02	124
Turkije	44	26,9	3,6	1,15	128
India	35	7,2	6,8	1,21	139

Figuur 3. Het verband tussen de arbeidsparticipatie van vrouwen en de welvaart van het land is weergegeven in kolom 1 en 2. Het percentage buitenshuis werkende vrouwen loopt van bovenaf terug, min of meer in lijn met het bbp per hoofd van de bevolking van de landen. In de derde kolom is voor elk land weergegeven hoeveel tijd vrouwen naar verhouding besteden aan onbetaald werk ten opzichte van mannen. In de vierde kolom is te zien hoeveel tijd vrouwen werken, betaald en onbetaald, ten opzichte van mannen. In de vijfde kolom is de plaats op de ranglijst van de Economische participatie-en-kansenindex van het World Economic Forum weergegeven. Hoe meer huishoudelijk werk vrouwen doen, hoe minder kansen ze hebben.

Bronnen: voor arbeidsgegevens: World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report*, 2017; voor het bbp per hoofd van de bevolking: CIA, *World Factbook*, 2017; voor de gegevens over tijdsbesteding: database van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, geraadpleegd op 2 november 2018.

minder uren betaald werk verrichten. Ook in deze landen doen de vrouwen meer in het huishouden dan mannen, van 30 procent meer in Zweden tot 80 procent meer in het VK. Mannen en vrouwen werken in totaal dus evenveel uren, maar de mannen krijgen de gewerkte tijd grotendeels betaald, terwijl vrouwen meer onbetaald werk doen. In Mexico, Turkije en India is de arbeidsparticipatie van vrouwen lager. Die landen hebben dan ook een lager bbp. Het feit dat de vrouwen grotendeels thuis worden gehouden brengt voor de-

ze landen hoge alternatieve kosten met zich mee. De vrouwen doen drie tot zeven keer zoveel huishoudelijk werk als de mannen. De verdeling van de huishoudelijke taken is in Turkije en India zo scheef dat vrouwen elke dag een tot twee uur meer werken dan mannen; zij zijn thuis nog vloeren aan het dweilen terwijl hun man al voor de buis zit.

De economische mogelijkheden van vrouwen zijn dus omgekeerd evenredig aan hun positie thuis: hoe meer huishoudelijk werk ze doen, hoe beperkter hun economische kansen. Een ondergeschikte positie thuis brengt voor vrouwen ook onevenredig grote schade en risico's met zich mee. Van hen wordt doorgaans verwacht dat zij hun eigen ambities ondergeschikt maken aan die van hun echtgenoot. Als er kinderen komen is het vrijwel altijd de vrouw die haar baan opgeeft of parttime gaat werken. Hij bouwt verder aan zijn carrière, terwijl de hare stagneert of in rook opgaat. Vrouwen maken geen promotie omdat hun man niet wil verhuizen, terwijl er van vrouwen meestal wel wordt verwacht dat zij bereid zijn dat voor hun man te doen. Door hun huishoudelijke 'plichten' verdienen vrouwen dus geleidelijk minder en maken ze minder promotie. Maar dat zijn niet de enige gevolgen, want als het stel uit elkaar gaat of de man overlijdt, krijgen de vrouw en de kinderen zware financiële klappen en vervallen ze vaak tot armoede. Een leven lang bouwt de economische achterstand zich op, waardoor vrouwen vaak een veel kleiner pensioen hebben dan mannen en vrouwelijke senioren vaker arm zijn en een financieel beroep moeten doen op hun familie of de overheid.¹⁶

Het werk dat vrouwen thuis doen is essentieel voor het functioneren van de economie. Maar omdat alleen geld als maatstaf voor economische activiteit wordt gehanteerd, wordt aan huishoudelijk werk in de meest letterlijke betekenis geen waarde toegekend. Door die omissie is in de loop van de tijd bij economen helaas de neiging ontstaan om huishoudelijk werk ook als waardeloos te beschouwen. Daarom doen feministische economen en voorvechters van economische empowerment van vrouwen erg hun best om overheden en hun adviseurs zover te krijgen dat ze de waarde van dit onbetaalde werk meerekenen in hun modellen.

De xx-economie heeft nooit eerlijk gedeeld in de welvaart waaraan ze bijdraagt, en dat komt vooral doordat vrouwen nooit gelijke rechten konden laten gelden op het familiebezit. Minder dan twintig procent van de grondbezitters op de wereld is vrouw. Vermogen is heel lang voornamelijk in grond geïnvesteerd, en het was vrouwen vrijwel altijd verboden om grond te bezitten. Daarom hebben ze nu veel minder kapitaal dan mannen. Maar zelfs nu de welvaart toeneemt en ook vrouwen soms rijk worden, krijgen ze nog steeds geen eerlijk aandeel in de rijkdom.¹⁷

Een tweede reden dat vrouwen over minder vermogen beschikken dan mannen is dat ze niet op een veilige manier en op hun eigen naam geld konden bewaren en het evenmin konden beleggen of investeren. De xx-economie is eeuwenlang uitgesloten geweest van het financiële stelsel: pas in de jaren zeventig van de twintigste eeuw verwierven vrouwen in het Westen het recht om op hun eigen naam een bankrekening of een creditcard te hebben. Vrouwen in ontwikkelingslanden strijden momenteel voor datzelfde recht. Gebrek aan respect voor vrouwen is in de financiële wereld helaas nog steeds schering en inslag, hoewel het toch in het belang van de sector zelf is vrouwen te verwelkomen. Banken werpen tegen dat vrouwen een riskante belegging vormen, dat ze baby's belangrijker vinden dan business, dat ze onrendabele klanten zijn – elk excuus dat ze kunnen bedenken. Maar wat de financiële sector ten nadele van vrouwen zegt, hoeft niet serieus genomen te worden, want banken houden helemaal geen seksespecifieke gegevens over financieel gedrag bij en hun mening is dan ook niet op feiten, maar op stereotypen gebaseerd.¹⁸ Ze weten letterlijk niet waar ze het over hebben.

In een wereld die zichzelf op de borst klopt vanwege haar open markten en vrije handel moet de xx-economie stelselmatig opboksen tegen op gender gebaseerde barrières. In het Westen waren vrouwen van oudsher uitgesloten van het lidmaatschap van gilden, vakverenigingen, coöperaties en productschappen, en in andere delen van de wereld zijn ze dat nog steeds. Maar op wereldniveau, waar zowel de markten als de winsten erg groot zijn, komen vrouwen er nog steeds niet aan te pas. De internationale handel telt maar heel weinig vrouwen en de grote contracten die door internationale

instellingen worden gegund, gaan zelden naar een vrouw: deze twee sectoren van de economie zijn voor 99 (!) procent in handen van mannen. Maar volgens het Internationaal Monetair Fonds zou een minder scheve man-vrouwverhouding in de wereldhandel een goede zaak zijn, want economieën met diversiteit zijn innovatiever en beter bestand tegen recessies.¹⁹

Een andere belemmering voor de xx-economie is dat vrouwen maar beperkt toegang hebben tot productiemiddelen. Overal is het voor hen moeilijk om aan de noodzakelijke apparatuur, arbeidskrachten en grondstoffen te komen voor het opzetten en uitbouwen van een eigen bedrijf. Zowel klanten als toeleveranciers vinden dat je vrouwen mag beduvelen, waardoor ze minder winst maken dan hun mannelijke concurrenten. Het gaat hier om structurele belemmeringen. Toch krijgen vrouwelijke ondernemers vaak de kritiek dat hun bedrijf zo langzaam groeit, in de vorm van kleinerende opmerkingen als 'vrouwen snappen nou eenmaal niks van ondernemen' of 'vrouwen zijn niet echt geïnteresseerd in groei'.

Een efficiënt werkende markt vooronderstelt dat alle informatie vrijelijk toegankelijk is. Maar zelfs in het digitale tijdperk hebben vrouwen minder gemakkelijk toegang tot informatie. In de ontwikkelde landen maken vrouwen evenveel gebruik van bijvoorbeeld internet en mobiele telefoons als mannen, maar in de rest van de wereld bestaat er een groot sekseverschil in het gebruik van ICT. Dat verschil is terug te voeren op de oude gewoonte om vrouwen thuis te houden en hun communicatie met de buitenwereld te reguleren.

Doordat vrouwen altijd minder scholing kregen, hadden ze ook minder gemakkelijk toegang tot informatie. Al sinds de uitvinding van het schrift en de rekenkunde is het onderwijs aan vrouwen aan allerlei beperkingen onderhevig. In de oudheid mochten ze helemaal niet leren lezen of schrijven, maar ook nu nog komen van alle bevolkingsgroepen wereldwijd de meeste analfabeten voor onder volwassen vrouwen. Duizenden jaren lang was het onderwijs voor meisjes, als zoiets überhaupt bestond, vooral gericht op huishoudkunde; onderwerpen als recht, geneeskunde, financiën, overheids- en bedrijfsbestuur waren voorbehouden aan jongens. Tot in de negentiende eeuw mochten vrouwen niet aan een universiteit stude-

ren, en bepaalde vakken, met name bètavakken, waren tot na de Tweede Wereldoorlog taboe. Pas in de jaren negentig liepen vrouwen hun achterstand op dit gebied in, wat mogelijk was doordat overheden er eindelijk voor hadden gezorgd dat ze gelijke toegang tot wiskundelessen kregen.²⁰ Dat vrouwen intellectueel tekort zouden schieten kwam niet doordat ze inferieure hersenen hadden, maar doordat mannen hun scholing onthielden.

Vrouwen worden momenteel voor het eerst in de geschiedenis bijna net zo goed opgeleid als mannen; in de ontwikkelde landen zijn ze nu al even goed of zelfs beter opgeleid. Toch kunnen vrouwen nog steeds hun potentieel niet optimaal benutten. In de G7-landen (Canada, Duitsland, Frankrijk, Italië, Japan, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) hebben vrouwen in de leeftijd van 25 tot 54 jaar 10 procent vaker een universitaire of hbo-opleiding dan mannen in dezelfde leeftijdsgroep (fig. 4). De arbeidsparticipatie van vrouwen is erg hoog en vrouwen vervullen in gelijke mate de professionele en technische functies waarvoor de meest gespecialiseerde opleidingen en vaardigheden nodig zijn. Toch zijn vrouwen minder goed vertegenwoordigd op leidinggevende posities dan je op grond van hun kwalificaties zou verwachten: mannen vervullen twee keer zo vaak leidinggevende functies als vrouwen, zowel bij de overheid als in het bedrijfsleven. Dat vrouwen minder vaak managementfuncties vervullen is een van de redenen dat het inkomen van vrouwen in G7-landen maar 62 procent bedraagt van dat van mannen. In de G7 volgen intussen 20 procent meer vrouwen dan mannen hoger onderwijs, maar als de belemmeringen waar eerdere generaties op stuitten niet worden weggenomen, zal het volgende cohort jonge vrouwen maar langzaam carrière maken en in elke fase van hun werkende leven hun kennis en capaciteiten niet optimaal kunnen benutten.

Bedenk eens hoeveel er wordt besteed aan de opleiding van deze vrouwen. Spaargeld van de ouders. Leningen en beurzen van de staat. Donaties aan universiteiten. Belastinggeld. Al die landen besteden grote bedragen aan de opleiding van vrouwen, maar benutten al dat vrouwelijke talent verre van optimaal.

Ironisch genoeg staan de G7-landen aan de vooravond van een

Figuur 4. De kolommen laten de vrouw-manverhoudingen op enkele economische criteria zien. De zwarte streep geeft het punt aan waar vrouwen en mannen gelijk zijn. Als de kolom boven de streep uitkomt, hebben de vrouwen de mannen overtroffen; in de kolommen die onder de streep blijven, is van gelijkheid nog geen sprake. Van links naar rechts zien we dus dat vrouwen in de G7 10 procent vaker dan mannen een hogere opleiding hebben afgerond; dat hun arbeidsparticipatie 85 procent van die van mannen is; dat hun inkomen uit arbeid 62 procent bedraagt van dat van mannen; dat ze minder dan half zo vaak een leidinggevende functie vervullen; dat ze even vaak een baan hebben die specialistische kennis en vaardigheden vereist; en dat er op dit moment bijna 20 procent meer vrouwen hoger onderwijs volgen dan mannen.

Bron: World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report*, 2017.

periode van trage of nulgroei, een probleem dat opgelost zou kunnen worden door vrouwen volwaardig deel te laten nemen aan de economie. Er dreigt daarnaast een tekort aan gekwalificeerd personeel voor het nieuwe, zeer hoogwaardige werk: de G7-landen komen mensen tekort, onder andere omdat ze een deel van hun beste mensen domweg niet gebruiken. De xx-economie is misschien wel de meest verspilde productiefactor ter wereld.

Even belangrijk voor de nationale economie is dat allerlei groei belemmerende factoren door meer gendergelijkheid worden teruggedrongen. Huiselijk geweld hangt bijvoorbeeld nauw samen met

economische ongelijkheid tussen mannen en vrouwen en kost landen enorm veel geld. Nog los van het menselijk leed, dat niet in geld valt uit te drukken, worden kosten gemaakt voor politie-inzet, bezoeken aan de eerste hulp, blijf-van-mijn-lijfhuizen, gemiste werkdagen en psychologische hulp. Al die kosten kunnen bij elkaar worden opgeteld: in 2014 raamde het Copenhagen Consensus Center dat 'partnergeweld tegen vrouwen' de wereldeconomie jaarlijks 4,4 biljoen dollar kost, oftewel 5,2 procent van het totale bbp. Om een beeld te geven: dat is ongeveer evenveel als landen aan basisonderwijs uitgeven en dertig keer zoveel als ze aan ontwikkelingshulp besteden. Omdat huiselijk geweld dikwijls in het bijzijn van kinderen plaatsvindt en jongens dit gedrag als volwassenen vaak reproduceren, reiken de economische gevolgen tot ver in de toekomst.

Huiselijk geweld is echter zeer scheef verdeeld: het komt heel veel voor in arme landen waar oorlog en sekseongelijkheid heersen: 24 procent van de Zweedse vrouwen is ooit geconfronteerd met huiselijk geweld, tegenover 87 procent van de Afghaanse vrouwen.²¹ Mannen, als groep, zijn zonder enige twijfel veel en veel gewelddadiger dan vrouwen als groep, en geweld kost altijd geld. Maar in landen met een grote mate van gendergelijkheid komt geweld sowieso minder voor, in welke vorm dan ook. Zelfs geweld tussen landen is in de decennia sinds de Tweede Wereldoorlog steeds verder afgenomen.²²

De wereldwijde afname van geweld in de afgelopen vijfenzeventig jaar wordt door wetenschappers en in de internationale politiek 'de lange vrede' genoemd. De officiële instanties waarop die ontwikkeling steunt zijn bijvoorbeeld de Verenigde Naties en de Europese Unie, die kort na de Tweede Wereldoorlog (de bloedigste uit de geschiedenis, die aan achtenvijftig miljoen mensen het leven kostte) werden opgericht vanuit de gedachte: nooit meer oorlog. In de oprichtingsakten van deze vooral op vrede gerichte organisaties is gendergelijkheid als een van de doelen opgenomen. De deskundigen schrijven het afgenomen geweld tussen staten sinds de oorlog toe aan drie factoren: de groei van de internationale economische activiteit, de verbreiding van democratie en de enorme toename van de gendergelijkheid.²³

Na de oorlog wilde men de economie omvormen: minder militaire uitgaven en meer internationale handel, dat zou de vrede dienen. Helaas werd het Westen in het begin van de jaren vijftig door de agressieve houding van de Sovjet-Unie gedwongen tot herbewapening. De toenmalige president van de Verenigde Staten, generaal Dwight D. Eisenhower, betreurde die herbewapening:

Elk wapen dat wordt geproduceerd, elk oorlogsschip dat van stapel loopt, elke raket die wordt afgevuurd is uiteindelijk diefstal van de hongerigen, die niet worden gevoed, en van de mensen die kou lijden en niet worden gekleed. Deze tot de tanden bewapende wereld besteedt hier behalve geld ook het zweet van de arbeiders aan, de briljante ideeën van de wetenschappers, de hoop van de kinderen [...] Dit is niet de juiste manier van leven, voor zover die term iets betekent. Onder de donkere wolken van de oorlogsdreiging hangt de mensheid aan een ijzeren kruis.²⁴

Hoewel de internationale handel toenam en de lange vrede standhield, bracht de Koude Oorlog een immense wapenwedloop op gang. De wereld besteedt nog steeds heel veel geld aan wapens: meer dan de helft van de vrij besteedbare begroting van de Verenigde Staten gaat naar de strijdkrachten, en dat bedrag is onder president Trump sterk verhoogd. Wat voor goeds zouden we allemaal niet kunnen doen als we maar een deel van dat geld anders zouden besteden? In dit boek komen de verbanden tussen 'krijgerseconomieën', de mannelijke dominantie, alle vormen van geweld en de verdeling van essentiële hulpbronnen regelmatig aan de orde.

De beperkingen die aan de xx-economie worden gesteld, worden afgedwongen met de dreiging van geweld. Maar we weten inmiddels dat dat mannelijk geweld niet door de menselijke natuur is voorbestemd. Als mannelijk geweld een onveranderlijk biologisch feit was, zou het geweld tegen vrouwen niet variëren per regio of per tijdsperiode. En er zouden geen maatschappijen bestaan zoals de Zweedse, waar de overgrote meerderheid van de mannen geen geweld gebruikt.

Het beschikbare bewijs dwingt ons onderscheid te maken tussen twee groepen mannen: mannen die voor gendergelijkheid zijn en mannen die dat niet zijn. Uit enquêtes blijkt dat vooral in westerse landen de meeste mannen gelijk loon en gelijke kansen op werk en promotie voor vrouwen accepteren. Maar er zijn nog steeds mannen die er niets van moeten hebben dat vrouwen economisch actief zijn en daardoor meer aanzien hebben gekregen. Vaak barsten ze onmiddellijk in woede uit als het onderwerp ter sprake komt, en daarmee beïnvloeden ze het gedrag van de mannen om hen heen. Daar komt bij dat bij veel organisaties genderongelijkheid op allerlei manieren in stand wordt gehouden. Deze mannen met hun korte lontjes, die nog veel te vaak leiding geven aan wél redelijke mannen, zien dat niet, vooral niet doordat in hun organisatie agressie nog altijd de favoriete manier van leidinggeven is. Ik ben van mening dat groepsgedrag en een agressieve bedrijfscultuur een grote rol spelen bij het in stand houden van de economische kloof tussen mannen en vrouwen, maar dat blijft onopgemerkt doordat bij het minste of geringste op vrouwen wordt afgegeven. Hierna zal ik dus vooral aandacht schenken aan de rol van groepen, en een onderscheid maken tussen sommige mannen en de meeste mannen.

Een tragisch gevolg van de economische uitsluiting van vrouwen is dat zijzelf tot handelswaar worden gemaakt. De slavenhandel die ik aan het begin van dit hoofdstuk noemde is een mondiaal verschijnsel, dat groter is dan ooit. Het leeuwendeel van de slaven, zo'n 70 procent, is vrouw. Hoewel vrouwen meestal slachtoffer van mensenhandel worden omdat ze in een economisch kwetsbare positie zitten, vinden we deze handel zeker niet alleen in arme landen; dat bleek onlangs maar weer eens uit de recente onthullingen over Jeffrey Epsteins handel in seks-slavinnen. Dat tragische geval maakte ook duidelijk dat de instellingen die vrouwen zouden moeten beschermen dat vaak niet doen. Dat is een van de redenen waarom volgens Kevin Bales, de meest vooraanstaande deskundige op het gebied van mensenhandel, slavernij alleen de wereld uit kan worden geholpen door de slachtoffers economische macht en mogelijkheden te geven.²⁵

De xx-economie kampt bovendien overal ter wereld met een

vijandige werkomgeving. De meeste vrouwen hebben ofwel zelf last gehad van seksuele intimidatie, of ze kennen wel iemand. Maar die waarheid als een koe is zo lang verzwegen dat de #MeToo-beweging als een verrassing kwam. Seksuele intimidatie komt niet alleen voor in Hollywood, maar ook in fabrieken en hightechbedrijven. Vrouwen in de landbouw worden door opzichters gestalkt en op het open veld aangerand, waar niemand ze hoort of ziet. Handtastelijke durfkapitalisten weigeren om in projecten van vrouwen te investeren als die vrouwen aangeven niet van hun avances gediend te zijn. Forenzende vrouwen staan elke dag bloot aan gevaar. Er is geen enkele bedrijfstak en geen enkel land waar vrouwen veilig zijn.

De xx-economie wordt ook consequent ondergraven door alle-daags seksisme, een feit dat bedrijven en instellingen liever uit de weg gaan. Ze verschuilen zich achter 'diversiteitsprogramma's' die de aandacht trekken maar niet serieus bedoeld zijn, en ze bagatelliseren het met eufemismen als 'onbewuste vooroordelen'. Een onbewust vooroordeel is een specifiek cognitief verschijnsel, waarbij kortsluiting ontstaat in de verwerkingsprocessen in de hersenen doordat de gewone manieren van waarnemen niet goed werken. Die kortsluitingen leiden er soms inderdaad toe dat onbewust oneerlijk wordt gehandeld, maar de oorzaak daarvan is nu net dat ons jarenlang is ingeprent dat vrouwen minderwaardig zijn. 'Onbewuste vooroordelen' is een handig excuus waar iedereen die bewust of onbewust discrimineert zich achter kan verschuilen. Maar door alle discriminatie 'onbewuste vooroordelen' te noemen, geven we iedereen met bewuste vooroordelen een vrijbrief om lekker door te gaan met discrimineren.

Bij bedrijven waar mannen overheersen – meestal gaat het dan om bedrijven waar het personeelsbestand voor 70 procent of meer uit mannen bestaat – komen discriminatie en seksuele intimidatie van vrouwen vaker voor. Bij die organisaties worden de mannelijke werknemers echter ook vaak slecht behandeld: pesten en autoritair gedrag zijn er de norm. Door mannen gedomineerde sectoren zijn het terrein van veeleisende werkgevers die een onbeperkt beroep doen op de mentale en emotionele energie van hun werknemers, hen dwingen hun werk op de eerste plaats te stellen en hun privéle-

ven overnemen, zodat alle andere activiteiten, inclusief slapen en het gezinsleven, op het tweede plan komen te staan. Mannen die bij zulke organisaties werken hebben een significant grotere kans op gezondheidsproblemen, met name hart- en vaatziekten. De Japaners hebben er zelfs een woord voor: *karōshi*, letterlijk ‘dood door overwerk’.²⁶ Het vergiftigde klimaat binnen zulke bedrijven komt deels op het conto van de groepsdynamiek tussen de mannen onderling, die naarmate de spanning stijgt resulteert in steeds meer agressie en een steeds negatievere houding tegenover vrouwen.

In arbeidsorganisaties waar het aantal mannen en vrouwen in evenwicht is, gaat het eerlijker en vriendelijker toe, en ook zakelijk doen ze het beter. Uit het ene na het andere onderzoek blijkt dat teams met zowel mannen als vrouwen de beste resultaten bereiken: ze maken betere producten, zijn innovatiever en ook winstgeverder. Raden van bestuur met minstens 30 procent vrouwen laten veel betere resultaten zien: de financiële resultaten zijn beter, er worden minder risico’s genomen, er is meer transparantie en verantwoording, het bedrijf wordt beter bestuurd, heeft een eerlijker personeelsbeleid, een duurzamere bedrijfsvoering en er worden veel minder vaak exorbitante salarissen en bonussen betaald.

Overheid en burgers hebben baat bij diversiteit in de top van bedrijven, omdat de transparantie toeneemt en de risico’s afnemen, wat goed is voor de stabiliteit van de hele economie. Topvrouwen brengen normen en waarden mee die ook maatschappelijke en milieuvoordelen hebben. Uit een studie van de University of California in Berkeley uit 2012 bleek dat bedrijven met een groot aandeel vrouwen in het bestuur vaker in hernieuwbare energie investeren, vaker onderzoek doen naar de milieueffecten van productie en verpakking van hun producten en die proberen terug te dringen, vaker programma’s implementeren voor CO₂-reductie bij toeleveranciers, bij hun planning en financiële besluitvorming vaker rekening houden met klimaatverandering, vaker klanten helpen om zich aan de risico’s van klimaatverandering aan te passen, en vaker actief proberen binnen hun eigen bedrijf energie te besparen en de aantasting van de biodiversiteit zo veel mogelijk te beperken.²⁷

De xx-economie brengt dus een leiderschapsethiek met zich

mee waarmee we de ergste impulsen van het patriarchale systeem de kop in kunnen drukken. Vrouwen zijn in de geschiedenis altijd uitgesloten geweest van de wereld van high finance en snel geld, en ze lijken risico's realistischer in te schatten dan mannen. Omdat ze met de opvoeding van de kinderen zijn belast, lijken ze verder vooruit te kijken dan mannen: ze zijn minder uit op snel rendement en afkeriger van schade op lange termijn, zoals die nu aan natuur en milieu wordt toegebracht. Misschien komt het doordat ze zich 'van huis uit' om het huishouden en de medemens hebben bekommerd, maar vrouwen investeren vaker in hun buurt, geven vaker aan goede doelen en letten vaker op duurzaamheid bij de producten en aandelen die ze kopen.

Door de xx-economie binnenboord te halen kan de economie in de rijke landen beter en efficiënter functioneren, met minder risico's en verspilling. In de armste landen kan de empowerment van vrouwen een tegenwicht bieden aan het extreme mannelijke overwicht, dat onveranderlijk tot rampen leidt. Maar de beste kansen liggen misschien wel in het midden: de 'opkomende economieën', landen als Brazilië, India en Turkije, scoren allemaal ergens tussen de relatief goede genderomstandigheden in de rijke landen en de wanhoop in de conflictgebieden. Deze middeninkomenslanden boeken succes bij hun streven naar stabiliteit en welvaart, maar ze blijven kwetsbaar, vooral ook omdat de helft van de bevolking door economische discriminatie zwaar wordt achtergesteld. Door vrouwen binnen de huishoudens van de opkomende economieën meer economische macht en zeggenschap te geven kan er veel worden verbeterd: gelijkwaardiger besluitvorming binnen het huishouden, een hoger inkomen, minder onderlinge spanningen en meer kansen voor alle leden van het gezin.

In alle landen van de wereld zijn vrouwen economisch achtergesteld; nog niet één volk heeft het genderprobleem opgelost. Sterker nog, die achterstelling bestaat binnen alle groepen op aarde. Er is niet één klasse of groep – religieus, etnisch, raciaal – waarin vrouwen economisch evenveel handelingsvrijheid hebben als mannen. Omdat vrouwen in alle segmenten van de bevolking ongelijk zijn aan mannen, zullen alle segmenten van de wereldbevolking, ook de

meest gemarginaliseerde, profiteren van de economische inclusie van vrouwen.

We hebben nog niet eerder in de geschiedenis zo'n duidelijke blauwdruk gehad om de wereld gelukkiger, rechtvaardiger en vrediger te maken. Nooit eerder konden we in één klap zoveel problemen oplossen. De empowerment van de xx-economie is onze volledige inzet, elk nieuw middel dat we kunnen bedenken en alle investeringen die we kunnen opbrengen waard. Het is tijd dat alle vrouwen en mannen zich bij deze beweging aansluiten.

